

3. Миронець С. М. Негативні психічні стани рятувальників в умовах надзвичайної ситуації : [монографія] / С. М. Миронець, О. В. Тимченко. – К. : Август Трейд, 2008. – 249 с.

4. Ромек В. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / В. Г. Ромек, В. А. Конторович, Е. И. Крукович. – СПб. : Речь, 2004. – 256 с.

5. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Тарабрина Н. В. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.

6. Тімченко О. В. Синдром посттравматичних стресових порушень : концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування : [монографія] / Тімченко О. В. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 268 с.

7. Тимченко А. В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции : [учебное пособие] / Тимченко А.В. – Харьков : ХВУ, 1997. – 184 с.

8. Яцків О. С. Напрями та види профілактики психосоматичних захворювань у працівників міліції / О. С. Яцків // Проблеми екстремальної та кризової психології. Вип.8. – Харків : УЦЗУ, 2010. – С. 285–293.

УДК 159.9

Мішкулинець О.О., викладач психології, Гуманітарно-педагогічний коледж Мукачівського державного університету, м. Мукачево

ДІАГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

У статті представлено емпіричні дані, отримані під час проведення діагностичних методик розвитку адаптивності молодших підлітків до навчання в умовах середньої школи. На основі визначення шести факторів аналізу здійснено ієрархію кластерного аналізу та охарактеризовано відповідність/невідповідність різним рівням адаптації молодших підлітків до поліпредметного навчання.

Ключові слова: адаптивність, молодший підліток, поліпредметне навчання, середня школа.

В статье представлены эмпирические данные, полученные во время проведения диагностических методик развития адаптивности младших подростков к учебе в условиях средней школы. На основе определения шести факторов осуществлена иерархия кластерного анализа и охарактеризованы соответствие/несоответствие младших подростков полипредметному обучению на разных уровнях адаптации.

Ключевые слова: адаптивность, младший подросток, полипредметная учеба, средняя школа.

Предметом емпіричного вивчення особливостей розвитку адаптивності молодших підлітків до навчання в умовах основної школи є сама активність дитини – діяльнісний стан особистості як форми її існування, поведінки, вчинку та діяльності. Альтернативою активності є стан реактивності, який передбачає прагнення кожної особистості до збалансування організму із середовищем, замість подолання його опору. При цьому, як зазначає А.О. Реан, активність виявляється в активації різних рефлексів, пошуковій активності, довільних актах, волі, актах вільного самовиявлення.

З метою визначення чинників, які здійснюють найбільш суттєвий вплив на процес адаптації школярів до умов навчання у середній школи, ми піддали процедурі факторизації з методом обертання варімакс. Проте, після проведення факторного аналізу ми виявили двадцять власних значень, які перевищували одиницю (тобто було виділено 20 факторів). Тому наступним кроком стало проведення факторного аналізу даних методом головних компонентів з обертанням варімакс, ґрунтуючись на результатах точкової діаграми.

Scree Plot

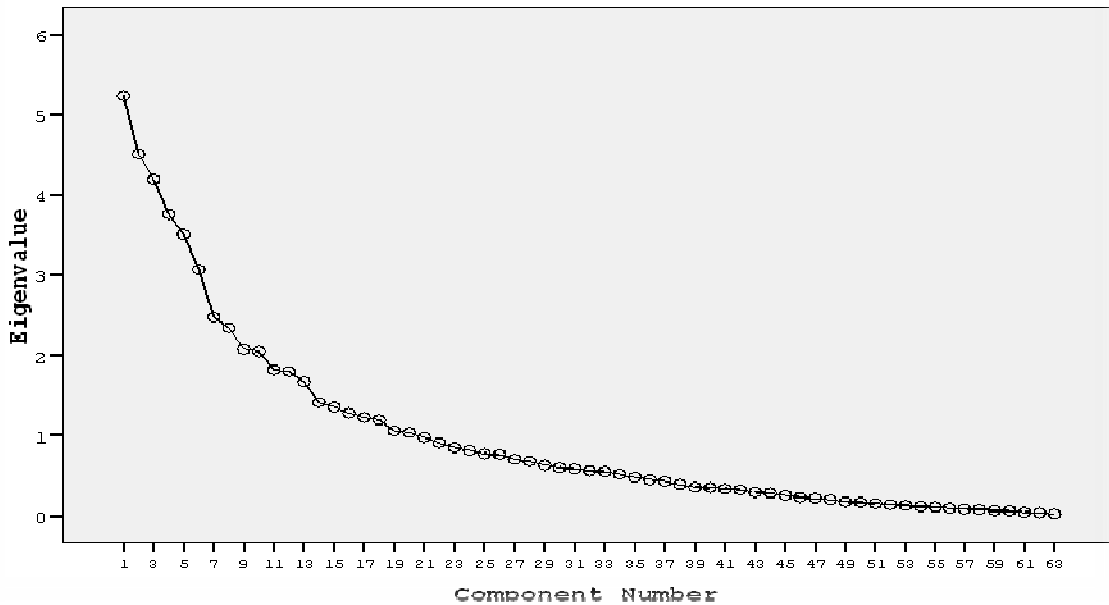

Рис. 1. Точкова діаграма.

Представлена діаграма дозволила нам відділити малозначущі фактори від більш значимих. Ці значимі фактори утворюють на діаграмі своєрідних схил, тобто ту частину лінії, яка характеризується різким підйомом. На рисунку такий підйом спостерігається у перших шести факторах, які ми і поклали в основу моделі проведеного факторного аналізу. «Наповненість» цих шести факторів, які сукупно пояснюють 38,5% загальної дисперсії, відображено у таблиці .

Таблиця 1.

Матриця факторів

Показники	Фактори					
	1	2	3	4	5	6
Прийняття (ОРО)	0,911					
Симбіоз (ОРО)	0,890					
Контроль (ОРО)	0,854					
Маленький невдаха (ОРО)	-0,836					
Кооперація (ОРО)	0,830					
Авторитет у однолітків (рівень домагань)		0,799				
Зовнішність (рівень домагань)		0,750				
Умілі руки (рівень домагань)		0,724				

Продовження таблиці 1.

Показники	Фактори					
	1	2	3	4	5	6
Зовнішність (самооцінка)		0,672				
Впевненість (рівень домагань)		0,621				
Авторитет у однолітків (самооцінка)		0,540				
Впевненість (самооцінка)		0,503				
Умілі руки (самооцінка)		0,498				
Характер (рівень домагань)		0,467				
Характер (самооцінка)		0,452				
Тривожність (ДВОР)			0,875			
Замкнутість (ДВОР)			0,773			
Невпевненість (ДВОР)			0,767			
Екстернальність (ДВОР)			0,665			
Агресивність (ДВОР)			0,637			
Асоціальність (ДВОР)			0,613			
Імпульсивність (ДВОР)			0,608			
Страх самовираження				0,682		
Страх не відповідати очікуванням оточуючих				0,657		
Загальна тривожність у школі				0,624		
Страх ситуації перевірки знань				0,598		
Переживання соціального стресу				0,577		
Фрустрація потреби у досягненні успіху				0,542		
Проблеми та страхи у стосунках з вчителями				0,513		
Низька фізіологічна опірність стресу				0,505		
Самопочуття				0,472		
Настрій				0,467		
Активність				0,460		
Експертна оцінка адаптованості дитини вчителем					0,886	
Вид соціально-психологічної адаптації					0,866	
Експертна оцінка адаптованості дитини батьками					0,866	
Рівень шкільної мотивації					0,814	
Рівень розвитку мислення						-0,795
Рівень сформованості внутрішнього плану дій та рефлексії						-0,751
Рівень розумового розвитку						-0,750
Впевненість (фактор С)						0,444
Соціальна сміливість (фактор Н)						0,423
Вербальний інтелект (фактор В)						0,405

Як свідчать дані таблиці, на протилежних полюсах першого фактору (8,3%) опинились такі види батьківського ставлення, як прийняття дитини, симбіоз, кооперація, з одного боку, та авторитарна гіперсоціалізація, ставлення до дитини як до маленького невдахи, нетямущої до оточуючого – з іншого. За змістом, цей фактор відображає особливості взаємодії школяра у контексті «сім'ї».

До другого фактору (7,2%) увійшли показники самооцінки досліджуваних за методикою Дембо-Рубінштейна (в модифікації А. М. Прихожан) за різними шкалами. Подібна навантаженість цього фактору є цілком зрозумілою з огляду на ті особистісні зміни та трансформації, які характерні для молодшого підліткового віку: формування нового Я-образу, зміна Я-концепції, новий рівень розвитку самосвідомості тощо.

Третій фактор (6,7%) утворили показники шкал тесту діагностики вад особистісного розвитку, а саме рівні тривожності, замкнутості, невпевненості у собі, екстернальності, агресивності, асоціальності та імпульсивності дитини. Як і попередній, цей фактор відображає важливість у процесі адаптації молодшого школяра до нових умов навчання площини «особистості дитини».

Наступний, четвертий фактор (6,0%), є відображенням особливостей функціонування дитини у школі й включає у себе практично усі шкали за тестом шкільної тривожності Філіпса, а також пов'язані з ними показники психоемоційного стану (самопочуття, активність та настрої).

Зміст п'ятого фактору (5,6%) складають оцінки вчителів та батьків, які стосуються рівня адаптованості дитини до умов школи з одного боку, та самостійною оцінкою ними своїх взаємовідносин з оточуючими (соціально-психологічна адаптація), ставлення до себе як до школяра та школи в цілому, - з іншого. Одночасно, цей фактор включає й такі вектори адаптації школяра, як «однолітки», «сім'я» та «школа».

У останньому, шостому факторі (4,9%), протиставлялись показники розвитку когнітивної сфери школярів, як-то: рівень розумового розвитку, теоретичного мислення, рефлексії тощо; та особистісні якості, що забезпечують або ж перешкоджають їхньому прояву (наприклад, соціальна сміливість, упевненість та рівень вербального інтелекту).

Відтак, одержані результати факторного аналізу свідчать про те, що основними чинниками, які здатні суттєво вплинути на процес адаптації школярів до умов поліпредметного навчання у середній школи є: *особливості взаємин із батьками; ставлення до самого себе (оцінка себе та співвіднесення її з наявним рівнем домагань); індивідуально-психологічні (характерологічні) особливості особистості школяра; емоційне благополуччя у школі, зокрема, при спілкуванні та взаємодії з однолітками; відповідність власної оцінки успішності у школі та оцінки значимих дорослих (вчителів, батьків); рівень сформованості шкільної мотивації; рівень розвитку когнітивної сфери (теоретичного мислення, рефлексії, сформованості внутрішнього плану дій тощо).*

За результатами факторного аналізу було здійснено ієрархію кластерного аналізу за, що дозволило простежити, як саме групуються отримані нами емпіричні показники, і чи дозволяють вони виділити окремі групи досліджуваних, які відповідають різним рівням адаптації молодших підлітків до середньої школи.

Виведені в оглядовій таблиці агломерації свідчать, що значний стрибок коефіцієнту спостерігається після 137 кроку, а це означає, що для даних, які включають 143 спостереження оптимальним є рішення з шести кластерами. Після визначення оптимальної кількості кластерів ми звернулись до їх аналізу за факторами, описаними вище. Так, спостереження, які належать до першого кластеру, тобто першого типу адаптації досліджуваних учнів до нових умов навчання у середній школі, характеризуються тим, що у взаєминах з ними батьки проявляють середній рівень прийняття, підтримують (хоч і незначну) психологічну дистанцію у стосунках, намагаються не вести себе надто авторитарно, їхнє ставлення до проблем та невдач дитини у школі – ситуативне.

Учні, які входять до цієї групи, об'єднує досить реалістичне та адекватне оцінювання своїх окремих якостей. Водночас, як і для усіх досліджуваних школярів, для них значимими є такі характеристики як власна зовнішність та окремі практичні вміння («умілі руки»), проте особливістю є те, що різниця між рівнем домагань та самооцінкою цих параметрів є оптимальною, що є важливим чинником особистісного розвитку. Поряд із цим, у сфері міжособистісних стосунків (як з однолітками, так і дорослими) вони проявляють підвищену тривожність, деяку емоційну вразливість, відстороненість від товариства інших людей (однолітків), що супроводжується пригніченим настроєм, сором'язливістю або емоційною холодністю. Подібні прояви супроводжуються інколи ігноруванням соціальних норм: нехтуванням своїми обов'язками, невиконанням обіцянок, неприйняттям критики, нестійкістю бажань тощо.

Характеризуючи особливості реагування цих учнів на нові умови поліпредметного навчання у середній школі зауважимо, що усі діагностовані синдроми шкільної тривожності мають підвищені показники: рівень загальної тривожності в школі, переживання соціального стресу при спілкуванні з іншими, у першу чергу - однолітками, страх самовираження через необхідність самопредставлення та демонстрацію своїх можливостей, страх не відповідати на очікування інших тощо.

Серед усіх цих факторів найбільш проблемною сферою для учнів цієї групи є проблема переживання страху у взаєминах із вчителями. Загальний негативний емоційний фон взаємин з дорослими у школі знижує їхню успішність навчання. Водночас, загальний психоемоційний стан учнів є задовільним, а показники самопочуття, активності та настрою знаходяться у межах норми. Зауважимо, що і батьки, і вчителі відносять цю групу школярів до групи дезадаптованих. Зважаючи на те, що більшість отриманих у цій групі емпіричних показників знаходяться у межах середніх значень, подібні оцінки є дещо невідповідними. Проте, на нашу думку, це може бути пов'язано із тим, як самі школярі оцінюють свої взаємовідносини з оточуючими у школі та ставлення до школи в цілому.

Так, оцінка молодших підлітків цієї групи свого ставлення до друзів, шкільного класу, вчителів і т.д. відповідають такому рівню соціально-психологічної адаптації, як «очевидна дезадаптованість»; ставлення до себе як до школяра в них недостатньо сформоване, переважає загальне негативне ставлення до школи, яке проявляється у невідвідуванні, небажанні відвідува-

ти школу, і т. ін. Тому перебувають у стані нестійкої адаптації. Поряд із цим, їх загальний розумовий розвиток, теоретичне мислення, сформованість внутрішнього плану дій та рефлексії відповідає середньому рівню розвитку, що супроводжується достатнім рівнем розвитку вербального інтелекту.

Показники по факторам у наступному кластері, який відповідає другому варіанту адаптації молодших підлітків до нових умов поліпредметного навчання у середній школі, дещо відрізняються. Зокрема, показники прийняття батьками дітей та психологічної близькості до них вище середнього рівня. Інша відмінність від попереднього кластеру полягає ще й у тому, що такі батьки частіше нав'язують дітям свою волю, поведуться надто авторитарно щодо них, задають їм чіткі дисциплінарні рамки. Самооцінка таких дітей відповідає адекватному рівню, проте особливістю є те, що значних відмінностей між рівнем домагань та самооцінкою своїх окремих якостей в них практично не спостерігається, що може свідчити про відсутність стимулу особистісного зростання, становлення тієї чи іншої сторони особистості. Виключення становить оцінка такого параметру як «умілі руки», різниця оцінок за яким є оптимальною для подальшого розвитку та становлення цієї сторони особистості. Щодо показників, які навантажують третій фактор, то більшість з них (як і у попередньому кластері) характеризуються середнім рівнем прояву, зокрема, невпевненість у собі, екстернальність, агресивність та імпульсивність. Як і у попередньому випадку, підвищені показники спостерігаються за шкалами «замкнутість» та «асоціальність», що проявляється в ослабленому емоційному зв'язку з оточуючими (однокласниками, вчителями), переважанні пригніченого настрою, ігноруванні та нехтуванні своїми обов'язками, неприйнятті критики тощо.

Зміст четвертого фактору в межах цього кластеру відповідає попередньому: за всіма шкалами тесту шкільної тривожності у досліджуваних цієї групи також спостерігаються підвищені показники. Відмінність полягає у тому, що для п'ятикласників, яких ідентифікують у цю групу, спільним є виражений негативний емоційний фон взаємин з дорослими у школі, проблеми і страхи у взаєминах із вчителями, що знижує успішність навчання. Загальні показники самопочуття, активності та настрою відповідають нормі та знаходяться в межах середніх значень. На відміну від попередньої групи, поведінку цих учнів учителі та батьки відносять до зони неповної адаптації. Це відповідає уявленням учнів про міру власної соціально-психологічної адаптованості (середньому рівню адаптованості) та ставленню до себе як до школяра, яке практично сформовано; вони, загалом, позитивно ставляться до школи, через привабливість позашкільних доручень, справ. Показово, що подібні оцінки поєднуються із низькими показниками рівня розвитку теоретичного, понятійного мислення, сформованості рефлексивності мислення та найважливіших логічних операцій. Зважаючи на те, які показники утворюють цей останній фактор, ми припускаємо, що учні цієї групи почувають себе більш успішними та адаптованими у школі внаслідок прояву вищого рівня соціальної сміливості та впевненості у собі (фактор С, Н за методикою Кеттела).

Третій кластер характеризує наступний варіант адаптації молодших підлітків до нових умов навчання у середній школі. При спілкуванні з батьками

останні проявляють психологічну близькість, намагаються бути ближчими до дітей, приймати їх такими, якими вони є. Водночас, дорослі можуть поводитись надто авторитарно по відношенню до дитини, вимагаючи від неї слухняності та задаючи чіткі дисциплінарні рамки; схвалення самостійності та ініціативи дитини, як і ставлення до її невдач, ситуативне. Учні цієї групи, в цілому, оцінюють себе реалістично. Виключення становить виявлений високий рівень домагань до своєї зовнішності, який відрізняється від рівня її самооцінки: подібний розрив може свідчити про конфлікт між тим, до чого школяр прагне, і тим, що він вважає для себе можливим.

Більшість показників особливостей особистісного розвитку, що утворили третій фактор, виявились аналогічними тим, які були виявлені у попередніх кластерах: невпевненість та агресивність проявляються посередньо, водночас, тривожність, замкнутість та асоціальність виявляються у поведінці значно частіше.

Відмінністю від попередніх груп школярів виявилась підвищена імпульсивність, емоційна нестриманість, легке відволікання уваги тощо. Щодо особливостей прояву шкільної тривожності виявлено, що школярі, які увійшли у цю групу також проявляють підвищену тривогу в усіх ситуаціях шкільного життя: переживання стресу при спілкуванні з ровесниками, фрустрація потреби у досягненні успіху, страх самовираження, страх не відповідати очікуванням оточуючих, страхи у взаєминах з вчителями тощо. Проте, на відміну від попередніх груп, більшої вираженості певного окремого синдрому (фактору шкільної тривожності) не спостерігалось. Поряд з цим, лише у цій групі спостерігається знижений загальний емоційний фон: показники самопочуття, активності та настрою відносно нижчі за аналогічні у попередніх кластерах. На думку батьків та вчителів діти із подібними поведінковими проявами можуть бути віднесені до показників зони неповної адаптації. Самі учні оцінюють міру своєї адаптованості як середню; їхнє ставлення до себе як до школярів практично сформовано; загалом до школи ставляться позитивно, але вона більше приваблює їх можливістю брати активну участь у позашкільних справах. Загальний рівень розвитку мислення (теоретичного, словесно-логічного), його рефлексивності, уміння планувати внутрішньо свої дії, відповідає рівню вище середнього. Проте, учні, які ідентифікують себе з цією групою, відчують труднощі при необхідності самопрезентації, у контакті з дорослими (батьками, вчителями, дорослими), вони оцінюють себе менш здібними у порівнянні зі своїми ровесниками, їм часто не вистачає енергії через що швидко стомлюються, проявляють розгубленість та безпомічність.

Наступний кластер, що характеризує четвертий варіант адаптації учнів до навчання у п'ятому класі, також має свої характерні особливості. Зокрема, при взаємодії дітей та батьків, серед визначених й описаних вище видів батьківського ставлення домінуючого виду виявлено не було: прийняття дитини батьками, їхній симбіоз та кооперація, так само як авторитарність та ставлення до невдач дитини проявляються приблизно однаково і отримали середні бали за відповідними шкалами. Дослідження самооцінки показало, що учні цієї групи оцінюють себе досить адекватно та реалістично – більшість оцінок за окремими показниками та шкалами знаходяться в межах середніх значень.

Водночас, порівняно високий рівень домагань був виявлений за шкалами «авторитет у однолітків», «зовнішність» та «впевненість у собі», що характеризує підвищену значимість саме цих якостей для школярів та наявність внутрішнього конфлікту між рівнем домагань та реальними можливостями.

Як і у наведеному вище типі адаптації, учні цієї групи характеризуються підвищеною імпульсивністю, замкненістю, тривожністю та асоціальністю; невпевненість у собі та агресивність у поведінці проявляються незначно, що відповідає середньому рівню їх прояву. Діагностика рівня шкільної тривожності виявила підвищені показники за всіма показниками. Водночас, найбільш вираженими серед досліджуваних цієї групи є переживання соціального стресу (емоційний стан, на фоні якого розвиваються соціальні контакти учень-однолітки) та фрустрація потреби у досягненні успіху (несприятливий психічний фон, який не дозволяє їм розвинути свої потреби в успіху та досягненні високого результату). Усе це супроводжується зниженням показників самопочуття та активності.

Батьки та вчителі одностайно визначають таких учнів як дезадаптованих. Водночас, оцінка характеру своїх взаємин із однолітками та дорослими (вчителями, батьками, іншими дорослими), відповідає рівню очевидної дезадаптованості. Такий феномен поєднується із проявом низької шкільної мотивації, негативного ставлення до школи, та, водночас, повною несформованістю ставлення до себе як до школяра. Подібні особливості перебігу адаптації до нових умов навчання характеризуються низьким рівнем розумового розвитку, теоретичного й словесно-логічного мислення, рефлексивності мислення та сформованості внутрішнього плану дій.

П'ятий варіант адаптації учнів до умов середньої школи характеризується тим, що батьківське ставлення є позитивним до дітей, до їх захоплень, ідей та перспективних планів; схвалення самостійності та ініціативності, турбота проявляються ситуативно; інтереси, думки, захоплення та почуття дитини здаються батькам несерйозними, вони їх ігнорують, уважають дитину маленькою невдахою.

В оцінці себе, тією чи іншою стороною, у школярів переважають середні показники. Тим не менше, в них спостерігається високий рівень домагань до своєї зовнішності, що відображає дещо некритичне, нереалістичне ставлення до неї. Також, самооцінка ними свого авторитету серед однолітків та впевненості у собі перевищує рівень домагань за цими ж параметрами, що свідчить про їхнє невміння ставити перед собою цілі та досягати їх.

Як і інші групи досліджуваних, учні із подібним варіантом адаптації до школи проявляють у своїй поведінці надмірну тривожність, замкненість, імпульсивність та асоціальність. Вони так само відчують підвищену тривогу в різних ситуаціях шкільного життя, проте, найбільш значущими та проблемними для них є ситуації взаємодії з вчителями (страхи та проблеми пов'язані із цим), фрустрація потреби у досягненні успіху, що заважає їм розвивати свої потреби у досягненні високого результату.

Одночасно спостерігається зниження самопочуття, активності та настрою. На основі оцінювання різних аспектів поведінки школярів батьки та вчителі відносять їх до умовної зони неповної адаптації. Результати власної

оцінки своїх міжособистісних стосунків дозволили визначити такий рівень соціально-психологічної адаптації учнів цієї групи, як «неочевидна неадаптованість», яка супроводжується загальним позитивним ставленням до школи. Зауважимо, що пізнавальні мотиви у таких учнів сформовані меншою мірою і навчальний процес їх мало приваблює. Вони відвідують школу задля спілкування з однолітками, друзями. Це підтверджується даними, згідно яких соціальна сміливість та впевненість у собі цих школярів проявляється на рівні вище середнього, а розвиток теоретичного, словесно-логічного мислення – на рівні нижче середнього.

Останній, шостий кластер є ілюстрацією ще одного варіанту адаптації школярів при переході до середньої ланки школи. Він поєднує у собі показники, які ілюструють позитивне ставлення та прийняття батьками дітей, прояв інтересу до того, що їх цікавить, але й висувають високі вимоги до них, навіюють їм свою волю тощо. Більшість отриманих у цій групі досліджуваних учнів, оцінок знаходяться в межах середніх значень, що свідчить про їх реалістичну (адекватну) самооцінку.

Вийняток складає виявлений високий рівень домагань щодо власної зовнішності та практичних умінь, які відображають ситуацію, коли молодші підлітки некритично ставляться до своїх можливостей та цілей. Зазначимо, такий супровід характеризується заниженою оцінкою щодо асертивності (впевненості у собі). Спільним із попередніми групами є те, що серед учнів цієї групи також спостерігається підвищена тривожність та замкненість. Відмінність полягає у тому, що в останніх частіше, ніж в інших, зустрічаються прояви агресивності у поведінці, екстернальності та асоціальності. Таких учнів можна охарактеризувати як упертих, дратівливих, схильних приписувати відповідальність за результати своєї поведінки зовнішнім обставинам, невпевненість, неврівноваженість та конформність, неприйняття критики, нестійкість бажань тощо.

Як і в попередніх групах, у цих учнів спостерігається підвищена тривожність у всіх ситуаціях шкільної взаємодії, вони значно «гостріше» реагують на ситуації перевірки знань, невдалий досвід взаємодії із учителями, фрустрацію потреби у досягненні успіху, і, як наслідок, характеризуються досить високим рівнем загальної шкільної тривожності. Батьки та вчителі ідентифікують таких дітей з категорією «неповної адаптації», причому, вчителі, переважно, оцінюють міру їх адаптованості менш оптимістично порівняно з батьками. Самостійне оцінювання учнями характеру своїх стосунків із оточенням у школі дозволяє їх віднести до рівня очевидної соціально-психологічної неадаптованості. Показово, що при цьому спостерігається досить позитивне ставлення до школи (через участь у позашкільних справах), хоч внутрішня їх позиція не є достатньо сформованою. Їм більше подобається відчувати себе учнями, мати гарний портфель, оригінальні ручки, зошити та інші шкільні реліквії. Що стосується самого навчального процесу, то він їх приваблює значно менше. З огляду на це, рівень розвитку теоретичного мислення, найважливіших логічних операцій, рефлексивності мислення і т.д., відповідає середньому.

Для наочності розподіл досліджуваних нами школярів за кожним із описаних варіантів адаптації до нових умов навчання у школі представлений у вигляді рисунку.

Більшій частині школярів (25,9%) як ілюструє рисунок, притаманний третій варіант адаптації до нових умов навчання у школі, яких, за своїми основними характеристиками, можна умовно назвати «відносно сприятливим». І хоча лиш серед 6,9% учнів 5-их класів спостерігаються найбільш несприятливі умови шкільної адаптації (четвертий варіант), важко не помітити, що за своїми характеристиками, жоден із описаних вище варіантів адаптації ми не можемо назвати ефективним та «сприятливим»

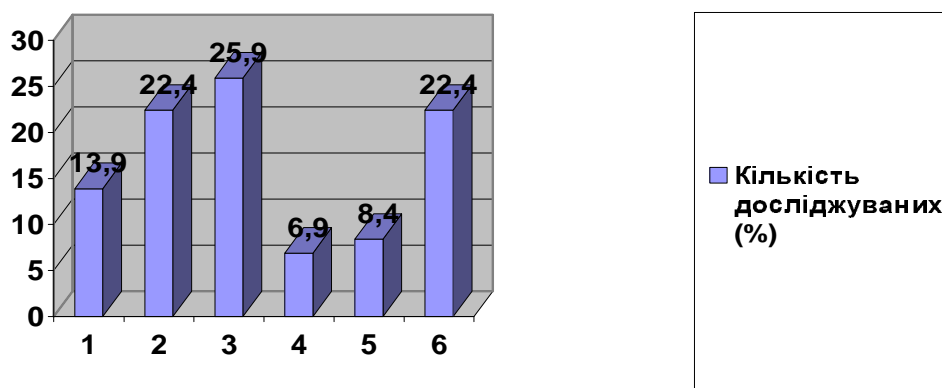

Рис. 2. Розподіл учнів 5х класів залежно від варіанту адаптації до умов поліпредметного навчання у середній ланці школи.

Висновки. Визначені та описані вище фактори покладено в основу класифікації отриманих нами даних, що дозволило визначити шість різних варіантів адаптації молодших підлітків до навчання у середній школі та констатувати, що проведення комплексної профілактичної роботи за основними факторами успішної адаптації, спрямованої на розвиток адаптаційного потенціалу школярів при переході з початкової до середньої школи, є тим резервом, над яким необхідно працювати як учителям, батькам так і практичним психологам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвиненко Н. В. Адаптация школьников в критические периоды развития к образовательной среде : автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.07 – «Педагогическая психология» / Н. В. Литвиненко. – Оренбург, 2009.
2. Овчарова Р. В. Практическая психология в начальной школе / Овчарова Р. В. – М. : ТЦ «Сфера», 1996.
3. Пеньковська Н. М. Групова психокорекція у роботі з молодшими школярами (психологічний супровід особистісного становлення молодших школярів) : [метод. посіб. для студ. вищ. навч. пед. закл.] / Пеньковська Н. М. – Тернопіль : ТНПУ, 2007. – 118 с.
4. Психологічний супровід школярів / упорядник Т. Гончаренко. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128с.
5. Федотова Т.Ю. Особенности учебной мотивации и эмоциональных переживаний младших подростков в условиях адаптации ко второй ступени обучения : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. Ю. Федотова. – М., 2006.